

- Leucorrhinia caudalis* in Sachsen (Odonata: Libellulidae). *Libellula* 22 (3/4): 119-125.
- SCHIEL F.-J., RADEMACHER M., HEITZ A., HEITZ S. 1997. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier) (Anisoptera: Libellulidae) in der mittleren Oberrheinebene – Habitat, Bestandsetwicklung, Gefährdung. *Libellula*, 16 (3/4): 85-110.
- SCHORR M. 1996. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840). [W:] P.J. van Helsdingen, L. Willemse, M.C.D. Speight (red.), Background information on invertebrates of the Habitats Directive and the Bern Convention. Part II – Mantodea, Odonata, Orthoptera and Arachnida. *Nature and Environment*, 80: 1-398.
- STERNBERG K., HÖPPNER B., SCHIEL F.-J., RADEMACHER M. 2000. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840). [W:] K. Sternberg, R. Buchwald (red.), *Die Libellen Baden-Württembergs. Band 2. Großlibellen (Anisoptera), Literatur.* Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart (Hohenheim).
- URBAŃSKI J. 1948. Krytyczny przegląd ważek (Odonata) Polski. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sec. C*, 3 (11): 289-317.
- VAN TOL J., BERNARD R., KALKMAN V., KHROKALO L., MARINOV M., PELT G.J., SKVORTSOV V. 2004. *Leucorrhinia caudalis* (Charpentier, 1840). *Fauna Europaea v. 1.1.* (<http://www.faunaeur.org>)
- WENDZONKA J. 2001. Wazki (Odonata) okolic Gostynia (południowa Wielkopolska). *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią, sec. C*, 48: 28-39.
- ZACWILICHOWSKI J. 1922. Materiały do fauny owadów Polski. Cz. I.: Wazki (Odonata) stawków dębnickich. *Sprawozdania Komisji Fizjograficznej PAU*, 55-56: 102-125.

Ważki w literaturze polskiej z XVIII i XIX w.

Stanisław CIOS

References to Odonata in Polish literature from the 18th and 19th centuries. – Presented are the oldest currently known references to Odonata in Polish literature (well known entomological papers from the second part of the 19th century are omitted). The first one is in KLUK (1780), who mentioned the species after Linnaeus. KLUK (1780), CZEMPIŃSKI (1789), JAROCKI (1807) and MORAWSKI (1880) reported massive flights of these insects in May.

Of particular interest is the terminology. It seems that there was no single common name of these insects. Three old local ones are known – babka, lalka and strzałka.

KLUK (1780) and many later authors used the name panna, a translation of demoiselle and Wasserjungfern. CZEMPIŃSKI (1789) was the first author to record the name ważka, currently referring to Odonata. He could have introduced it as an equivalent of libella. However, in Polish there was a verb ważyć, which referred to flying birds and insects.

The relatively small number of references to Odonata may be due to poor knowledge of these insects in the past. The common people often confused them with locusts and probably even with butterflies.

Wstęp

Niniejsza praca, poświęcona dawnym zapisom o ważkach, jest częścią moich badań historyczno-przyrodniczych. Dotychczas opracowałem m.in. wzmianki o jętkach (Cios 2005), chruścikach z Tatr (Cios 2004) i niektórych gatunkach ryb.

Analiza jest oparta o dwa główne rodzaje źródeł historycznych. Pierwszym są dawne prace ogólnoprzyrodnicze, z zasady pomijane współcześnie przez badaczy przyrody. Powodem tego stanu rzeczy jest zarówno trudność w dotarciu do wielu starszych prac, jak i brak szerszej wiedzy o nich. Niektóre z nich nie są bowiem cytowane nawet przez naszych entomologów z XIX w.

Drugim rodzajem źródeł są pozycje o charakterze beletrystycznym – poezja, proza, pamiętniki, itp. Z zasady ich autorzy nie byli przyrodnikami. Z tego względu te zapisy zasługują na dużą uwagę, gdyż odzwierciedlają stan wiedzy na temat ważek wśród inteligencji, a w pewnym stopniu także szerzej w społeczeństwie.

W przypadku dawnych zapisów o ważkach najciekawszym wątkiem do analizy okazało się nazywanie i jego rozwój. Odbiega to znacznie od sytuacji w przypadku jętek i ryb, którym w dawnej literaturze poświęcono znacznie więcej uwagi. Wszystkie wymienione tu nazwy, zarówno popularne, jak i naukowe, są podane w oryginalnym brzmieniu. Ciekawsze fragmenty zacytowano w całości.

Przedstawione tu zapisy z pewnością nie wyczerpują wszystkich źródeł. Sądzę, że w przyszłości uda mi się wyłowić jeszcze niejedną wzmiankę godną uwagi i poszerzającą naszą wiedzę historyczną o tych owadach. Pomiąłem natomiast za-

pisy w dobrze znanych publikacjach entomologicznych.

Pozycje przyrodnicze

Pierwszą wzmiankę o ważkach czytamy u KLUKA (1780, 112-113). Podał on nazwę *panna*, jako odpowiednik *Libellula*, oraz podzielił ważki na dwie grupy:

Z rozpięchłymi skrzydłami

<i>quadrimaculata</i>	czarnoskrzydł.
<i>flaveola</i>	żółtoskrzydł.
<i>vulgata</i>	szkłoskrzydł.
<i>rubicunda</i>	czerwonopierś.
<i>depressa</i>	plaskobrzuch.
<i>vulgatissima</i>	nierzadnica
<i>cancellata</i>	kratobrzuch.
<i>aenea</i>	miedziopierś.
<i>grandis</i>	olbrzym
<i>juncea</i>	smaglec
<i>forcipata</i>	ogonokleszcz
<i>fasciata</i>	wstęgосkrzydł.
<i>umbrata</i>	cienioskrzydł.
<i>dimidiata</i>	połowoskrzydł.
<i>chinensis</i>	chińczyk
<i>americana</i>	amerykańczyk
<i>carolina</i>	karolińczyk
<i>variegata</i>	indyjczyk
<i>capensis</i>	afrykańczyk

Z daleko stojącymi oczami

<i>virgo</i>	rzecznik
<i>puella</i>	blotnik
<i>pennipes</i>	pióronóg

Podał on także rysunek *dimidiata*. Dodatkowo na s. 391 przy pannie zapisał: „owad ten na wilgotnych miejscach w lasach obficie się znajdujący, a osobliwie pod deszcz licznie latający, jest różnego gatunku; są żółte, są granatowe, są zielone, &c. Czasami w wielkie kupy się zbijają i z miejsca na miejsce przelatują. W tym miejscu, gdzie piszę [zapewne Ciechanów, skąd pochodził – przyp. S.C.], roku tego 1780, dnia 16 maja, przed burzą gradową, tak wiele się ich na powietrzu pokazało, że pierwsze wejście potrożyło ludzi, poczytających za szarańczę”.

Gatunki podane przez Kluka nie mają większej wartości dla nas, gdyż zostały one przepisane ze źródeł zagranicznych (zob. komentarz w CIOS 2005). Wartościowy jest natomiast jego zapis o masowym przelocie, pierwszy tego typu w naszej literaturze.

Kolejnym autorem jest CZEMPIŃSKI (1789, 133).

Przy *ważce* (*Libellula*) zapisał on m.in. – „bywa niektórych lat taka ich mnogość, jako to roku 1787, iż gdy gromadnie latały, pospólstwo brało je za szarańczę”. W tabl. IV.10 podał on rysunek dorosłej ważki.

Oto kolejne zapisy o ważkach, ułożone w kolejności chronologicznej:

- JUNDZILL (1807, 295) podał nazwę *ważka* (*Libellula*); wspomniał o masowym przelocie *L. depressa* w Wilnie 9 maja 1806 r.
- FUNKE (1820, 348) pod hasłem „jętka [sic!] (*Libellula*)” zapisał – „bardzo znany owad, który nazywają jeszcze *nimfami*, *pannami* albo *tanecznicami*”. Wymienił też nazwy: *wodna panna* (*A. virgo*), *nimfa łęgowa* (*L. puella*), *wielka pannica* = *ważka* (*L. grandis*), *plaskobrzuchata* (*L. depressa*).
- LÖHR (1822) wymienił „*ważki*, inaczej *wodne panny*” i opisał budowę oraz niektóre elementy biologii ważek.
- MOTTY (1823) podał *ważka* (*Wasserjungfer*).
- WAGA (1825) wymienił „*panny* albo *ważki* (*Libellula* Lin.)”.
- JAROCKI (1827) podał „*łątka* (*Agrion*)”.
- VIREY (1828, II:276) podał *ważki*.
- VIREY (1844, II:180, 375) podał „*szklarki* czyli *ważki*”, rzekomo wprowadzone przez Antoniego Wagę.
- FISCHER (1849, 401) podał *wodnonimfy panny* (*Wasserjungfern*), zapewne *Calopteryx*; wspomniał także o ważkach, że „chłopcy zowią je *lalkami*”.
- W HISTORYI... (1850, 152) podano, że „*ważki* znane powszechnie”, „napotykamy je upędzające się nad strumykami za muchami, komarami lub innymi latającymi owadami”.
- Waga w przekładzie MILNE-EDWARDSA (1850, 297, 485) podał *pałątka* (*Agrion*), rysunek imago *C. splendens*, *ważki* (*indyjskie*) i rysunek imago.
- WITOWSKI (1851, 236) wymienił *ważki* (*Libellula*) i *panny* (*Agrion*).
- SZAFARKIEWICZ (1853, 35, 38) podał opis budowy *ważki* (*Libellula*), *ważki* *pospolitej* (*L. vulgatissima*) i *ważki* *splaszczonej* (*L. depressa*), oraz dodał *połatkę* (*Agrion*). W późniejszej pracy SZAFARKIEWICZ (1861, 56) podał *ważki* jako synonim *siatkoskrzydłych* (Neoptera), dodając gatunki – *ważka czteroplam* i *ważka nimfa wodna* (*L. puella*).
- WAGA (1855, 170) podał m.in., że „bliżej brzegów strumyka wlatują ponad roślinami wodny-

mi piękne odmiany *łątka Agrion virgo*". W obszerniejszym opisie (1857, 208-209) wymienił on *łatkę (Agrion lacteum)*, *Calopteryx virgo*, *Libellula vulgata* i *szklarka hakowatego (Aeschna hamata)*.

- LEŚNIEWSKI (1858) podał nazwy: *ważka (Libellulina)*, *łątka Waga (Agrion)*, *łątka panna (A. virgo)*, *łątnik błotnik (A. puella)*, *szklarek wielki (A. grandis)* (żagnica wielka Leś.), *ważka (Libellula)*, *ważka szablak (L. depressa)* (ważka szablbrzuch. Leś.), *ważka czteroplam. (L. vulgatisima)*.
- JAROCKI (1861, 68) podał *ważka, żagnica i łątka*.
- POKORNY (1862, 167) podał „*ważka zwyczajna, czyli pałatka (Agrion virgo)*”.
- PACEWICZ (1865) podał *ważki* czyli żyłkoskrzydłe; *ważka pospolita* – „bardzo pospolita na łąkach, gdzie są strumyki”; *łątka*.
- POPŁAWSKI (1865) podał *ważka (Libellula)*, *ważka splaszczona (L. depressa)*, *ważka pospolita (L. vulgata)*, *ważka czteroplam (L. quadrimaculata)*, *łątka (Agrion)*, *łątka panna (A. virgo)*, *łątka błotnik (A. puella)*, *szklarek wielki (A. grandis)*.
- ŚLIWKA (1865, 126) podał *wodna panna i ważka*.
- POKORNY (1872, 249) podał *pałatka, wodna panna (A. virgo)* i *ważka splaszczona (L. depressa)*.
- STRÄSSLE (1873, 93) podał „*panny, czyli połatki i ważki*” (tabl. 8.8. – rycina imago).
- SOBIESZCZAŃSKI (1878) podał – „z owadów żyłkoskrzydłych są *ważki*, czyli *szklarki*, prócz pospolitych wszędzie zwanych *Aeschna bimaculata* i *Libellula pectoralis*, obiedwie na wiosnę nie rzadkie”.
- MORAWSKI (1880) podał informację o masowym przelocie ważek koło Tarnowa w maju, które były traktowane przez lud jako szarańcza.
- MAJEWSKI (1882) podał *Libellula*, „*strzałka* na Litwie w Gub. Mohilewskiej”.

Pozycje beletrystyczne

Pierwszy zapis jest u Adama Mickiewicza (GÓRSKI, HRABEC, 1962, *babka*). Czytamy u niego:

Nad gęstwą różnofarbnych kłosów i badyłów
Wisiała jak baldakim jasna mgła motylów,
Zwanych babkami.

Już BUCZYŃSKI (1992) zwrócił uwagę na nazwę regionalną *babka*, jako synonimu ważki. Następnie *babka* pojawia się u przyjaciela Mickiewicza – Tomasza ZANA (1929, 101). W jego pamiętniku z zesłania w okolice Orenburga, pod datą 25-29 września 1827 r. czytamy – „Chodziłem na przechadzkę

na góry. Czerwonego z czterema białymi kropeczkami znalazłem pajęczka, konika fioletowego, komara ze skrzydełkami prawie babki”. Zapewne komarem była komarnica (Tipulidae), a babka odnosiła się do ważki.

Kolejny zapis jest u Teodora TRIPPLINA (1854, II:130) – „śpiewają tak jak magiczne dzwonki lub skrzydełeczka lubej ważki, w powietrzu drgające”. Po nim OSIPOWICZ (1864) zapisał, podczas pobytu na Suwalszczyźnie – „inne znów wążki żyjątko, modre, zielone i purpurowe, o gazowych skrzydełkach i pieszczotliwym polocie, pannami zwane, to bujają nad wodą, to usiadłszy na badyłku, składają te swoje skrzydełka jak ręce do modlitwy i dumają tak sobie”.

Na uwagę zasługuje powiastka Władysława ANCZYCA (1823-1883) (1941) *Mały świętek*, przeznaczona dla dzieci. Jest ona w całości poświęcona ważkom, a w szczególności okresowi przeobrażenia w imago. Autor użył nazwy *łątka*.

U Józefa WEYSSENHOFFA (1860-1932) znajduje się wiele opisów przyrody. Czytamy u niego dwa fragmenty o ważkach – „do zanurzonych roślin przyfruwały czasem przystrojone panny, długo coś szeptały sztywnym trzcinom i jędrnym kielichom lili w wodnych, w omdłym pocałunku” (2003, 135) i „rzadkiego sitowia czepiały się ważki, rude większe i turkusowe mniejsze” (1946, 89).

Krótkie fragmenty znajdujemy u dwóch znanych pisarzy. U REYMONTA (1867-1925) (1949, IV: 187) czytamy – „jak punkty szmaragdowo-złote błyskały wysmukłe ważki” a u ŻEROMSKIEGO (1864-1925) (1949, II:55) – „pozniakały nawet szklarze i modre świtezianki, wiecznie trzepoczące siateczkowatymi skrzydłami dokoła badyłów sitowia”.

U DYGASIŃSKIEGO (1839-1902) jest wiele fragmentów poświęconych różnym bezkręgowcom. Ważki pojawiają się w trzech miejscach (1952, IV: 81; 1951, XVIII:34, 139) – „łątka omdłała bujają wśród trzciny nadwodnych”, „uleciała z kwiatu na swych przezroczystych czterech skrzydłach wielka szklarka” i „ponad niwami szybują czteroskrzydłe szklarki, czasem która przysiadła na kłosach, to zrywa się i znowu krąży; można by myśleć, że one sobie dla igraszki żyją na świecie”.

U BAKOWSKIEGO (1882) czytamy o okolicach Prutu i Czeremoszu – „nad bagnami w połoninach snują się w powietrzu ważki”. U JUNOSZA (1899, 112) jest fragment – „łątka ważyła się nad wodą”. U Bronisławy Ostrowskiej (1881-1929) są wzmianki w trzech fragmentach (OSTROWSKA 1932, I:21, 157 i 195):

A w woniach łąki kołyszą się lotne,
 Tworząc błękitne, latające wianki
 Na płaskich liściach białych lilii wodnych. [...]
 Czasem szklarka przelotna pod słońce błyska
 [...]
 Jak pawie pióro ze snów pióro puszy
 lub modra ważka na trzcini jeziorzysku
 błyska i piersią swą toń zawieruszy
 wśród kuli szklanej.

Komentarz

Najbardziej zadziwiający jest brak zapisów o ważkach przed 1780 r., mimo, że należały one do największych, najbardziej pospolitych i najłatwiejszych do zaobserwowania owadów. W naszej literaturze staropolskiej jest wiele wzmianek o innych bezkręgowcach, np. motylach, mrówkach, pszczołach, szarańczy, szerszeniach, muchach, bąkach, pajakach, chrząszczach, osach, itp. Moim zdaniem w grę mogą wchodzić dwa powody braku wzmianek o ważkach.

Pierwszy z nich to słaba znajomość tych owadów przez Polaków. Mogą na to wskazywać zapisy u KLUKA (1780) i CZEMPIŃSKIEGO (1789) o traktowaniu ważek jako szarańczy. Zresztą dawniej z zasady słabo znano się na wszystkich bezkręgowcach wodnych. Poza komarami (co jest zrozumiałe) najwięcej wzmianek w dawnej literaturze jest o jętkach, które pojawiały się w ogromnych ilościach i były łatwo zauważalne (CIOS 2005). Tej tezie wydają się jednak przeczyć zapisy u FUNKEGO (1820) i w HISTORYI... (1850) o powszechnej znajomości ważek.

Drugi powód to możliwość stosowania innej, może nawet nieznanej nam obecnie, nazwy (lub nazw) ważek. Dostępne źródła wskazują, że *ważkę* wprowadził do literatury CZEMPIŃSKI (1789), który – jako wykształcony przyrodnik (miał stopień doktora) – zapewne znał etymologię słowa *Libellula*, pochodzącego od *libella* (= waga). Zresztą już w XVI w. używano *Libellula* w odniesieniu do ważek (FRASER 1950).

Warto jednak zauważyć, że termin *ważyć* znany był w dawnej Polsce w odniesieniu do latających zwierząt. U Piotra Kochanowskiego z XVII w., w przekładzie *Orlanda szalonego* (XIV.91) czytamy następujący fragment:

Nie kwapi się umyślnie i owszem się waży,

Na skrzydłach na powietrzu, aby uszedł straży.
 Z XIX w. znane mi są zbliżone zapisy u trzech autorów. Pierwszym jest Wincenty Pol (ROMANTYCZNE... 1987, 431) – „pojedyncze tylko orły ważą

się wysoko w powietrzu”. Drugim jest wspomniany wcześniej JUNOSZA (1899, 112). Trzecim jest BĘZA (1991, 221, 269):

I dwóch jaskółek, co się w obłoku,
 Goniąc na przemian, ważyły. [...]
 A niebieski gość skrzydlaty,
 Cicho się nad ludem waży...

Nadmienię jeszcze, że u BIRKOWSKIEGO (1566-1636) (1858, 24) jest jedyne znane użycie słowa *ważka*, choć nie w kontekście przyrodniczym – „ono Rzym złotem na ważkach odważają jego bracia”. Birkowski stosunkowo często używał czasownika *ważyć*, raz nawet w odniesieniu do owadów – „jako robactwo na smrody waży” (BIRKOWSKI 1856, 118). Nie można więc wykluczyć, że nazwa *ważka* miała też związek ze staropolskim terminem odnoszącym się do zwierząt unoszących się w powietrzu.

Jeśli chodzi o *pannę wodną*, to z całą pewnością pochodzi ona od francuskiej *demoiselle*, lub niemieckiego odpowiednika *Wasserjungfer*. Moja analiza pracy Kluka wskazuje, że zdecydowana większość jego informacji pochodzi ze źródeł zagranicznych, a wiele nazw zwierząt zostało wymyślonych przez niego (niektóre nazwy przyjęły się i do dzisiaj są stosowane). Oceniam, że nie znał on nawet niektórych nazw pospolitych owadów (np. *babki*, stosowanej w północno-wschodniej Polsce, czyli w zasadzie na jego terenie). W świetle przedstawionych tu źródeł nie znajduję więc uzasadnienia dla tezy MIELEWCZYKA (2005), że *panna* jest „niewątpliwie” pierwotną nazwą ważek w Polsce.

Warto zwrócić uwagę, że dawniej istniały nazwy regionalne ważek, z których znamy trzy – *babka*, *lalka* i *strzałka*. Być może, że tych nazw było więcej, lecz nie zostały zapisane dla potomnych. Dostępne źródła wskazują, że były one powszechnie znane. Tym bardziej trudno zrozumieć dlaczego przyrodnicy wymyślali swojej nazwy.

Jest też możliwe, że dawniej nierzadko używano nazwy *motyl* w odniesieniu do ważek. Intrygujący zapis czytamy bowiem u Pola (ROMANTYCZNE... 1987, 431) – „niekiedy w czasie południa przeleci pojedynczy motylek pąsowy, szeleszcząc ostro skrzydłami”. Trudno przypuszczać, by pojedynczy motyl mógł ostro szeleścić skrzydłami! Być może, że mamy tu do czynienia właśnie z ważką. Potwierdzeniem szerszego stosowania nazwy *motyl*, może być praca TARGIONI-TOZZETIEGO (1741), który użył nazwy *farfalla* (motyl) w odniesieniu do jętek we Włoszech.

Nie można wykluczyć, że dawniej nazwę *szarańcza* odnoszono też do ważek, na co wskazują zapisy u KLUKA (1780) i CZEMPIŃSKIEGO (1789). Zresztą podobny zapis, dotyczący masowego lotu jętek, czytamy u WERCHRATSKIEGO (1869) – „nieświadomi rzeczy patrzali z przerażeniem na to zjawisko, poczytując tę jętkę za gatunek szarańczy i wróżąc głód i wojnę“.

W kontekście nazewnictwa warto odnotować jeszcze informacje podane przez BUDZISZEWSKĄ (1965). Stwierdziła ona, że *babka* jest nazwą ukraińską i rosyjską. Wśród nowszych nazw ważek odnotowała ona – *stršelec* (u Mazurów wielkich), *strýlc*, *szklarz*, *szwed* i *żołnierz* (kaszubska).

Piśmiennictwo

- ANCZYC W. [1941]. Mały świątek. Motyl i gąsienica. Gebethner i Wolff, Kraków.
- ARIOSTO L. 1965. Orland szalony. Przeł. P. Kochanowski. Opr. R. Pollak. Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- BAKOWSKI J. 1882. Notatki z wycieczki na Czarnohorę. Wędrowiec, nr 7:104-106.
- BELZA W. 1991. Dla polskich dzieci. BGW, Warszawa.
- BIRKOWSKI F. 1856. Sześć kazań. Wyd. K.J. Turowski, Kraków.
- BIRKOWSKI F. 1858. Kazania obozowe o Bogarodnicy. Wyd. K.J. Turowski. Wydawnictwo Biblioteki Polskiej, Kraków.
- BUCZYŃSKI P. 1992. Słownictwo biologiczne w „Panu Tadeuszu” Adama Mickiewicza. Rota 3/4: 39.
- BUDZISZEWSKA W. 1965. Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- CIOŚ S. 2004. Chruściki na wagę złota, czyli czy dawniej w żołądkach pstrągów i lipieni znajdowano złoto? Trichopteron 12: 1,11.
- CIOŚ S. 2005. Wzmianki o jętkach w literaturze polskiej od XVI do XIX w. Trichopteron 16: 2-7.
- [CZEMPIŃSKI P.] 1789. Zoologia czyli zwierzętopismo dla szkół narodowych. Drukarnia J. K. Mci i Pan. Komisji Edukacji Narodowej, Warszawa.
- DYGASIŃSKI A. 1950-1953. Pisma wybrane. T. 1-24. Warszawa.
- FISCHER Z.K. 1849. Historia naturalna ułożona dla młodzieży szkolnej. Przeł. L. Lewartowski. W. Pisz, Bochnia.
- FRASER F.C. 1950. A note on the correct origin of the name *Libellula* employed in Odonata. Ent. Mon. Mag. 86: 311-312.
- FUNKE K.F. 1820. Historia naturalna. Przeł. A. Kusański. Wrocław.
- GÓRSKI K. i HRABEC S. (red.). 1962. Słownik języka Adama Mickiewicza. T. 1. Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- HISTORIA naturalna dla nauki i rozrywki dzieci napisana przez starego ich przyjaciela. 1850. H. Hurtig, Kalisz.
- JAROCKI F.P. 1827. Rozprawa o przeobrażeniu się owadów. Rocznik Towarzystwa Warszawskiego 19: 91-126.
- JAROCKI F.P. 1861. Treść zoologii dla użytku młodzieży. J. Kaczanowski, Warszawa.
- JUNDZIŁ S.B. 1807. Zoologia krótko zebrana. Cz. III. J. Zawadzki, Wilno.
- JUNOSZA K. 1899. Panowie bracia. St.J. Zaleski, Warszawa.
- KLUK K. 1780. Zwierząt domowych i dzikich, osobliwie krajowych, historii naturalnej początki i gospodarstwo. T. IV. Warszawa.
- LEŚNIEWSKI P.E. 1858. Historia naturalna systematycznie ułożona. T. II. Warszawa.
- LÖHR J.A.C. 1822. Historia naturalna dla młodzieży do użycia szkolnego i domowego ćwiczenia. Przeł. A. Kusański. W. B. Korn, Wrocław.
- MAJEWSKI E. 1882. *Insecta Neuroptera Polonica*. Systematyczny opis owadów żyłkoskrzydłych polskich. Gebertner i Wolf, Warszawa.
- MIELEWCZYK S. 2005. Pochodzenie wyrazów *ważka*, *Libellula*, *Odonata*. Odonatrix 1 (2): 25.
- MILNE-EDWARDS H. 1850. Zoologia. [W:] Wykład początkowy historii naturalnej dla użytku szkolnego. T. III. Przeł. A. Waga. Warszawa.
- MORAWSKI 1880. Mniemana szarańcza. Przyrodnik 2 (11): 238-239.
- MOTTY J. 1823. Wstęp do historii naturalnej. J.A. Munk, Poznań.
- OŚPIOWICZ A. 1864. Wycieczki w okolice Suwałk. Tyg. Illustr. nr 251: 267.
- OSTROWSKA B. 1932. Pisma poetyckie. T.I.J. Mortkiewicz, Warszawa-Kraków.
- PACEWICZ R. 1865. Zoologija treściwie zebrana dla użytku kształcącej się młodzieży płci obojej. A. Gins, Warszawa.
- POKORNY A. 1862. Historia naturalna królestwa zwierząt. C.K. Dyrekcja Szk. Nakładów, Wiedeń.
- POKORNY A. 1872. Zoologija. Ułoż. L. Rzepecki. F. Tempeski, Praga Czeska.
- POPLAWSKI A. 1865. Zoologia krótko zebrana dla

- szkolnego i domowego użytku. B. Lessmann, Warszawa.
- REYMONT W.S. 1949. Pisma. T. 4. Gebethner i Wolff, Warszawa.
- ROMANTYCZNE wędrówki po Galicji. 1987. Wybr. i opr. A. Zieliński. Wrocław.
- SKŁODOWSKI W. 1861. Wykład zoologii. Warszawa.
- SOBIESZCZAŃSKI F.M. 1878. Flora i fauna miasta Warszawy. Ustęp z opisu tego miasta. Józefa Ungra Kalendarz Warszawski Ilustrowany na rok 1878, 93-97.
- STRÄSSLE F. 1873. Historia naturalna krótko zebrała dla młodocianego wieku. III wyd. E. Wende i Spółka, Warszawa.
- SZAFARKIEWICZ J. 1853. Historia naturalna dla szkół. Kurs II. J.K. Żupański, Poznań.
- SZAFARKIEWICZ J. 1861. Historia naturalna dla szkół. Kurs II (wyd. II). J.K. Żupański, Poznań.
- ŚLIWKA J. 1865. Historia naturalna. K. Prohaska, Cieszyn.
- TARGIONI-TOZZETTI G. 1741. Lettera [...] sopra una numerosissima specie di farfalle vedutasi in Firenze sulla metà di luglio 1741. Nuova stamperia di Gio. Batista Bruscaجلي e compagni, Firenze.
- TRIPPLIN T. 1854. Asmodeusz w Paryżu. Wspomnie-
nia lekarza Polaka. T. 1-4. S. Orgielbrand, Warszawa.
- VIREY J.J. 1828. Historia obyczajów i instynktu zwierząt. Przeł. A. Kościński. T. 1-2. Zawadzki i Węcki, Warszawa.
- VIREY J.J. 1844. Historia obyczajów i zmyślności zwierząt. Przeł. A. Waga. T. 1-2. S. Orgielbrand, Warszawa.
- WAGA A. 1825. Postrzeżenia p. Chabrier względem lotu owadów. Astrea Pamiętnik Narodowy 1: 66-71.
- WAGA A. 1855, 1857. Sprawozdanie z podróży naturalistów odbytej w r. 1854 do Ojcowa. Biblioteka Warszawska 2: 142-172, 2: 161-227.
- WERCHRATSKI J. 1869. Jętka (*Ephemera albipennis?*). Spraw. Kom. Fizjogr. PAU 3: 153.
- WEYSSENHOFF J. 1946. Puszcza. Wydawnictwo Polskie „R. Wegner”, Poznań.
- WEYSSENHOFF J. 2003. Soból i panna. Kraków.
- WITOWSKI H. 1851. Historia naturalna. T. 1. Zoologia. Lwów.
- ZAN T. 1929. Z wygnania. Dziennik z lat 1824-1832. Wyd. M. Dunajówna. Rozprawy i materiały wydziału I TPN w Wilnie, 5(1).
- ŻEROMSKI S. 1949. Opowiadania. T. 2. Czytelnik, Warszawa.

Wstępne wyniki badań ważek gminy Skierbieszów

Katarzyna WYBRANIEC

Preliminary results of studies on the dragonflies of the Skierbieszów community. – 24 dragonfly species were recorded in the Skierbieszów community (the Lublin Upland, CE Poland) in the years 2004 and 2005. The most interesting were: *Sympecma paedisca*, *Aeshna affinis*, *A. juncea*, *Libellula fulva*, *Sympetrum pedemontanum*.

Wstęp

Gmina Skierbieszów, o powierzchni 139 km², leży w powiecie zamojskim, ok. 20 km na południe od Krasnegostawu. Niemal cały jej obszar należy do Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego.

Teren gminy jest przede wszystkim zagospodarowany rolniczo. Przeważają tu uprawy: buraka cukrowego, pszenicy i rzepaku. Gmina Skierbieszów leży w dolinie dwóch rzek: Wolicy i Marianki. Ponadto znajduje się też tutaj duża liczba stawów hodowlanych. Lasy w zajmują tu 14% powierzchni (SKIERBIESZÓW...).

Gmina Skierbieszów nie była dotąd badana odonatologicznie. Wydaje się ona także obiektem

dobrym do analizy wpływu intensywnego rolnictwa na faunę ważek. Skłoniło to autorkę do przeprowadzenia badań faunistyczno-ekologicznych tego obszaru. W niniejszym tekście prezentowane są wstępne wyniki tych prac.

Metody i materiał

Materiał zbierano w latach 2004 i 2005. W roku 2004 podjęto wstępne rozpoznanie faunistyczne na kilku stanowiskach, prace w oku 2005 objęły już wszystkie wymienione poniżej stanowiska.

Badano 15 stanowisk leżących w kwadratach UTM FB63* i FB73#. Były to (Rys. 1):

1. rzeka Wolica przy młynie we wsi Hajowniki[#],
2. rzeka Wolica we wsi Lipina Nowa*,
3. rzeka Wolica we wsi Zawoda*,
4. rzeka Wolica w Skierbieszowie*,
5. rzeka Marianka we wsi Iłowiec[#],
6. stawy hodowlane w Zawodzie*,
7. stawy hodowlane w Hajownikach[#],
8. staw hodowlany w Lipinie Nowej*,

ISSN 1733-8239

Odonatrix

Biuletyn Sekcji Odonatologicznej Polskiego Towarzystwa Entomologicznego
Bulletin of the Odonatological Section of the Polish Entomological Society

---

Rok 2, numer 1 (styczeń 2006)

Polskie Towarzystwo Entomologiczne – Sekcja Odonatologiczna
Zakład Zoologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie